

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

รายงานการประชุมวิชาการนานาชาติ “ความรู้สึกรู้สาคต่อความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ”

Conference Report: 1st PSAT International Conference “Inequality and Social Justice Sensitivity”

จิตติพร ฉายแสงมงคล^{ก1} และ ธนกร วรพิทักษ์นันท์^{ก2}

Jittiporn Chaisaingmongkol^a and Thanakorn Worapitaksanond^b

^{ก1}มูลนิธิเครือข่ายเพื่อสังคมเป็นธรรม

^{ก2}ศูนย์ความมั่นคงของมนุษย์และความเท่าเทียม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^aFoundation for Just Society Network

^bHuman Security and Equity Research Unit, Chulalongkorn University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานการประชุมวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 ของสมาคมสังคมวิทยา
สาธารณะ (ประเทศไทย) ในหัวข้อ “ความรู้สึกรู้สาคต่อความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ” และนำเสนอแนวคิด
สำคัญที่ผู้เขียนได้จากการประชุมและงาน Pre-Conference Talks โดยงานประชุมครั้งนี้มี Guy Standing เป็น
องค์ปาฐกรับเชิญ จากมหาวิทยาลัย SOAS ลอนดอน สหราชอาณาจักร มีการจัดเป็นกลุ่มอภิปรายทั้งหมด
16 ห้องย่อยที่แตกแขนงเป็นบทคัดย่อทั้งหมด 36 เรื่อง และมีผู้เข้าร่วมงานกว่า 150 คน จึงถือได้ว่าเป็นเวที
สำคัญและพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนแนวคิดเชิงระบบเกี่ยวกับปัญหาความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทาง
สังคมในประเทศไทย เพื่อรับมือกับความท้าทายทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การประชุมวิชาการ; สังคมวิทยาสาธารณะ; ความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ; รายได้พื้นฐาน;
แรงงานเสี่ยง

¹Corresponding author, jittic@hotmail.com

Abstract

This article reports on the inaugural International Conference of the Public Sociology Association (Thailand), themed “Inequality and Social Justice Sensitivity” and the key messages drawn from the conference and pre-conference talks and discussions. The event featured a keynote address by Professor Guy Standing from SOAS University of London, United Kingdom. Attracting over 150 participants, the conference included 16 parallel sessions and showcased 36 abstracts. This gathering provided a significant platform for the exchange of ideas regarding systemic inequality and social justice in Thailand, focusing on addressing contemporary social and economic challenges.

Keywords: Conference; Public Sociology; PSAT; Inequality and Social Justice; Basic income; Precariat

บทนำ

สมาคมสังคมวิทยาสาธารณะ (ประเทศไทย) ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ประสานความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายมหาวิทยาลัยไทยและนานาชาติ ได้ดำเนินการจัดงานประชุมวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ 1 ภายใต้หัวข้อ “ความรู้สึกรู้สึต่อความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ” (1st PSAT International Conference: Inequality and Social Justice Sensitivity) เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2567 ณ อาคารเฉลิมราชกุมารี 60 พรรษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยการประชุมในครั้งนี้ได้รวมนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงาน ร่วมปรึกษาหารือและอภิปรายเชิงลึกผ่านเวทีเสวนาและกิจกรรมในห้องย่อย ที่มุ่งเน้นประเด็นปัญหาความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม รวมถึงวิธีการและแนวทางในแขนงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เพื่อประยุกต์ใช้แนวคิดเหล่านี้ต่อการแก้ไขปัญหาสังคม นำไปสู่วัตถุประสงค์หลักของการประชุมครั้งนี้ภายใต้คำถามที่ว่า “การสำรวจความรู้สึกรู้สึในกระบวนการผลิตความรู้ จะสามารถช่วยให้เราเข้าใจถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นอย่างไร” โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมระหว่างนักสังคมวิทยากับพลเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการเชื่อมโยงจากความเข้าใจเชิงทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิจารณาถึงผลกระทบของความไม่เท่าเทียมที่แผ่ขยายเป็นวงกว้างต่อการพัฒนาและกระบวนการตัดสินใจทางสังคม ไปพร้อมกับการมีมุมมองที่หลากหลายอย่างครอบคลุมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันและนำไปสู่สังคมที่เป็นธรรม

ภาพรวมของงานประชุม

การประชุมวิชาการในครั้งนี้ มีองค์ปาฐกหลักสำคัญโดยได้รับเกียรติจาก Guy Standing แห่งมหาวิทยาลัย SOAS ลอนดอน สหราชอาณาจักร เป็นผู้ก่อตั้งและประธานร่วมกิตติมศักดิ์ของเครือข่ายรายได้

พื้นฐานโลก (Basic Income Earth Network: BIEN) โดยได้ปาฐกถาในหัวข้อ: "ระบบทุนนิยมแบบผู้เก็บค่าเช่าและแรงงานเสี่ยงทั่วโลกในยุคแห่งความไม่แน่นอน: ความจำเป็นของรายได้พื้นฐาน" (Rentier Capitalism and the Global Precariat in the Age of Uncertainty: Why Basic Income is Vital) ภายหลังจากการปาฐกถาได้มีเวทีเสวนาจากวงนักวิชาการไทย ได้แก่ แด่ ดิลกวิทยรัตน์ วัชรธรรมย์ ธรรมบุษดี และคุณจักร คำแสง ดำเนินรายการโดย แพรว ศิริศักดิ์ด้าเกิง เพื่อได้ตอบและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากนักวิชาการด้านแรงงานของไทยกับการปาฐกถาขององค์ปาฐก อนึ่ง การประชุมนานาชาติในครั้งนี้สามารถดึงดูดผู้เข้าร่วมกว่า 150 คนจากหลากหลายกลุ่มโดยเฉพาะนักวิจัยและนักวิชาการจากหลากหลายสาขา ด้วยในงานได้เปิดพื้นที่สำหรับการนำเสนอผลงาน การถกเถียงและการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างมีชีวิตชีวา จากคณะทำงานที่ได้คัดเลือกบทความยอดเยี่ยมและจัดกลุ่มอภิปรายออกเป็น 16 ห้องย่อย แตกแขนงเป็นบทความทั้งหมด 36 เรื่องซึ่งครอบคลุมหัวข้อที่หลากหลาย อาทิ เสี่ยงที่ไม่ถูกนับของชาติพันธุ์ ลำดับชั้นและการบูรณาการทางสังคม การสร้างบทสนทนาที่เปลี่ยนแปลงสังคม ความเป็นธรรมทางสังคมและความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อม โดยมีรูปแบบการนำเสนอทั้ง การนำเสนอปากเปล่า การสนทนาเกี่ยวกับหนังสือ ภาพยนตร์ ศิลปะ และการจัดกิจกรรมเวิร์กช็อป ได้แก่ บอร์ดเกมและการแสดง เป็นความหลากหลายของทั้งประเด็นทางวิชาการ รูปแบบการแลกเปลี่ยน และผู้เข้าร่วม ที่ต่างออกไปจากการประชุมวิชาการทั่วไป

นอกจากนี้ ก่อนการประชุมวิชาการนานาชาติ ได้มีการนำร่องจัดวงสนทนาด้วยประเด็นเรื่องแรงงาน ได้แก่ งาน Pre-Conference Roundtable Talk และงาน Pre-Conference Policy Talk ที่จัดขึ้นในวันที่ 5 และ 6 มิถุนายน 2567 ตามลำดับ โดยงาน Roundtable Talk ซึ่งจัด ณ โรงแรมหัวช้าง เฮอร์เทจ กรุงเทพมหานคร บทสนทนาได้มุ่งประเด็นไปที่ "ขบวนการแรงงานเสี่ยงและการนโยบายการเมืองเรื่องรายได้พื้นฐาน" (Precariat Movement and Universal Basic Income Politics) ร่วมกับการบรรยายพิเศษจาก Guy Standing ภายใต้งานนี้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนร่วมกันอย่างเข้มข้นระหว่างนักวิชาการและนักวิจัยจากหลากหลายมหาวิทยาลัยและตัวแทนจากองค์กรความคิดเชิงนโยบาย ที่มีความเชี่ยวชาญและตระหนักถึงผลกระทบทางการเมืองของกลุ่มแรงงานเสี่ยงและการประยุกต์ใช้นโยบายรายได้พื้นฐาน เป็นการจุดประเด็นเพื่อส่งต่ออิทธิพลสนทนาในการบรรยายเชิงนโยบายหรืองาน Policy Talk ซึ่งจัด ณ ห้องประชุมเล็ก Social Innovation Hub จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำโดย Guy Standing เช่นกัน โดยได้มุ่งประเด็นไปที่ "ความก้าวหน้าและความท้าทายของรายได้พื้นฐานถ้วนหน้า" (Universal Basic Income Progress and Challenges) โดยมีสมาชิกจากเครือข่ายประกันสังคม ประกอบด้วยตัวแทนจากบอร์ดประกันสังคม แพทย์ อาจารย์ สมาชิกจากเครือข่ายด้านแรงงานสัมพันธ์ ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มอาชีพหลากหลายและผู้ประกอบอาชีพสร้างสรรค์ และตัวแทนจากภาคการเมืองโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่รับผิดชอบด้านนโยบายและสวัสดิการแรงงานมาเข้าร่วม งาน Pre-Conference ทั้งหมดนี้มีภาพรวมที่ครอบคลุมในการอภิปรายเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและนวัตกรรมทางนโยบายด้านแรงงาน เพื่อเป็นกรอบฐานสำคัญขององค์ความรู้และเพิ่มพูนคุณค่าให้กับเป้าหมายทางวิชาการของงานประชุมหลักถัดไป

แนวคิดสำคัญ

ปาฐกถาทั้ง 3 ครั้งของ Guy Standing ซึ่งให้เห็นถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของระบบเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ ภายใต้อิทธิพลของสำนักเศรษฐศาสตร์ชิคาโกก้าวเข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยระบุว่านโยบายในลักษณะนี้ได้ทำให้ความเหลื่อมล้ำและความไม่มั่นคง (Insecurity) รุนแรงมากขึ้น ทั้งยังก่อให้เกิด “ระบบทุนนิยมแบบผู้เก็บค่าเช่า” ที่รายได้จะถูกส่งไปยังเจ้าของทรัพย์สิน จากการครอบงำโดยบริษัทที่มีอำนาจผูกขาดและสร้าง “กำไรจากการเก็บค่าเช่า” ที่ไม่เชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจที่แท้จริง เกิดการบั่นทอนการแข่งขัน ผ่นทอนกับการปฏิวัติทางเทคโนโลยีที่ขับเคลื่อนด้วยระบบการทำงานอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ นำไปสู่การปรับเปลี่ยนตลาดแรงงานให้เป็นรูปแบบการจ้างงานแบบใหม่ที่ยืดหยุ่นแต่เปราะบาง ทำให้การคุ้มครองแรงงานแบบดั้งเดิมไร้ประสิทธิภาพ ตอกย้ำการล่มสลายของความคาดหวังในการสร้างรัฐสวัสดิการ ซึ่งเคยเป็นอุดมการณ์สำคัญของอุดมการณ์ในการพัฒนาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

การเปลี่ยนแปลงนี้ นำไปสู่การนิยามโครงสร้างชนชั้นระดับโลกแบบใหม่ ต่างออกไปจากโมเดลแบบมาร์กซ์ดั้งเดิม โดยมีจุดยอดบนสุดคือ “ชนชั้นร่ำรวย” (Plutocrats) ของเศรษฐกิจพันล้านที่มีความมั่งคั่งจากรายได้ค่าเช่า ถัดลงมาคือ “ชนชั้นเงินเดือน” (Salaried) ซึ่งมีการจ้างงานเต็มเวลาที่มั่นคง แต่ก็มีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันการเปลี่ยนผ่านจากเศรษฐกิจนอกระบบมาสู่ในระบบ ที่ “ชนชั้นกรรมาชีพ” (Proletariat) คาดหวังไว้ก็ไม่ได้เกิดขึ้น แต่กลับเกิดการขยายตัวของ “ชนชั้นแรงงานเสี่ยง” (Precariat) โดยเป็นชนชั้นที่อยู่ภายใต้ลักษณะการจ้างงานที่ไม่มั่นคง ต้องพึ่งพาค่าจ้างที่ไม่แน่นอนแบบไม่มีสวัสดิการรองรับ ทั้งยังมีหนี้สินและขาดการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ทางสังคม รวมถึงขาดตัวแทนทางการเมือง โดยกลุ่มแรงงานเสี่ยงมีความเด่นชัดสามประการ ได้แก่ (1) มีวุฒิการศึกษาสูงกว่างานที่ทำ แต่กลับต้องเผชิญกับความทุกข์จากงานที่ไม่มั่นคง ไม่มีขอบเขตอาชีพที่ชัดเจน และมักทำงานที่ไม่ถูกนับรวมในสถิติทางการ (2) ไม่มีสวัสดิการอื่นใดนอกเหนือจากค่าจ้างหรือการสนับสนุนจากรัฐ และมักใช้ชีวิตอยู่บนขอบเหวของหนี้สินที่ยังย่ำแย่ และ (3) เผชิญกับการถูกกีดกันสิทธิพลเมือง สิทธิทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง รู้สึกถูกกีดกันและไม่มีตัวแทนทางการเมือง ซึ่งความแปลกแยกจากรัฐของชนชั้นแรงงานกลุ่มนี้ มีลักษณะตรงข้ามกับความเป็นปฏิปักษ์ต่อนายจ้างของชนชั้นกรรมาชีพแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ กลุ่มแรงงานเสี่ยงประสบกับภาวะวิตกกังวล (Anxiety) ภาวะไร้บรรทัดฐาน (Anomie) ความแปลกแยก (Alienation) และความโกรธ (Anger) โดยความรู้สึกทางอารมณ์เหล่านี้พุ่งเป้าไปที่ความยุติธรรมเชิงระบบโครงสร้างของรัฐ สะท้อนถึงสถานการณ์การจ้างงานที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาและการขาดตัวแทนทางการเมือง ที่อาจนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองและการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

Guy Standing เน้นย้ำถึงการเกิดขึ้นของ ยุคแห่งความไม่แน่นอน (The Age of Uncertainty) โดยมีลักษณะที่ทำลายและไม่สามารถคาดการณ์ได้ เช่น วิกฤตการเงิน ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และโรคระบาด ซึ่งแตกต่างจาก “ความไม่มั่นคง” (Insecurity) ที่ยังพอคาดเดาทางสถิติได้ ดังนั้น การป้องกันทางสังคมแบบดั้งเดิมจึงล้าสมัย และจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ใหม่เพื่อประกันความมั่นคงพื้นฐาน โดยเขาได้นำเสนอวิธี

แก้ปัญหาเชิงจริยธรรมขั้นพื้นฐาน โดยเสนอให้รัฐจ่าย “รายได้พื้นฐาน” (Basic Income) ในจำนวนพอประมาณให้แก่ทุกคน รายได้พื้นฐานนี้ต้องไม่มีเงื่อนไขในการจ่าย และไม่กำหนดข้อจำกัดในการใช้จ่าย เพื่อเคารพเสรีภาพและศักดิ์ศรีของผู้รับ เพราะรายได้พื้นฐานนี้ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและภาระหน้าที่ทางจริยธรรม ไม่ใช่การกุศลหรือไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจ โดยรายได้พื้นฐานจะนำไปสู่ (1) ความเป็นธรรม โดยการแก้ไขความอยุติธรรมที่ฝังลึกและสร้างสมดุลในความไม่เท่าเทียมในสังคม (2) เสรีภาพ เพราะรายได้พื้นฐานจะเปลี่ยนแปลงพลวัตอำนาจและมอบอำนาจให้แก่ปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะผู้หญิง ให้สามารถตัดสินใจได้โดยปราศจากการบีบบังคับ และ (3) ความมั่นคง เพราะการบรรเทาความเครียดด้านการเงินและความอยู่รอด จะยังส่งเสริมสุขภาพจิต ทำให้การการรับข้อมูลและตัดสินใจดีขึ้น

ปิดท้าย Guy Standing อ้างอิงถึง ผลการศึกษาจากโครงการนำร่องและการทดลองเกี่ยวกับรายได้พื้นฐานมากกว่า 100 โครงการทั่วโลก โดยโครงการเหล่านี้ได้แสดงผลลัพธ์ในทิศทางเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง อันได้แก่ สุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดีขึ้น โภชนาการของเด็กที่ดีขึ้น การเข้าเรียนและผลการเรียนที่ดีขึ้น การมีส่วนร่วมในการทำงานที่เพิ่มขึ้น การเสริมพลังของผู้หญิง และการลงทุนในชุมชนที่มากขึ้น รวมถึง การลดลงของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ท้ายสุดเขากระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีส่วนในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบเพื่อรับมือกับความท้าทายทางสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย ไปพร้อมกับการต่อสู้เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

ในระหว่างการประชุมหลักและงาน Pre-Conference talks มีประเด็นสำคัญที่ได้รับการอภิปรายร่วม คือ ความเป็นไปได้ในการจัดหาทุนสำหรับรายได้พื้นฐานในประเทศไทย โดยวิทยากรและผู้ร่วมเสวนาได้นำเสนอแผนการต่าง ๆ ในการจัดหาเงินทุน ซึ่งนำไปสู่การอภิปรายอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ การสนทนายังครอบคลุมถึงประเด็นโครงสร้างประกันสังคมของประเทศไทย นโยบายสังคมแบบพ่อปกครองลูก (paternalistic social policies) ตลาดแรงงานและแรงงานแพลตฟอร์ม การเปรียบเทียบระหว่างการขับเคลื่อนเรื่องรายได้พื้นฐานกับการต่อสู้เพื่อค่าแรงขั้นต่ำ ความสอดคล้องของคุณค่ารายได้พื้นฐานกับค่านิยมไทย กระทั่งมุมมองทางพุทธศาสนาต่อประเด็นดังกล่าว ซึ่งข้ออภิปรายเหล่านี้ผู้เขียนจะรวบรวมนำมารายงานในโอกาสต่อไป

สรุป

การประชุมวิชาการนานาชาติครั้งที่ 1 ของสมาคมสังคมวิทยาสาธารณะ (ประเทศไทย) ภายใต้หัวข้อ “ความรู้สึกรู้สาค่อความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ” ได้สร้างปรากฏการณ์ของการเป็นเวทีสำคัญสำหรับการอภิปรายและแลกเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรมทางสังคม โดยได้รวมนักวิชาการ นักวิจัย ผู้ปฏิบัติงาน และตัวแทนผู้มีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน มาร่วมกันสำรวจและหารือถึงวิธีการและแนวทางที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง การปาฐกถาและการอภิปรายเสวนาต่าง ๆ ในงานนี้ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพิชิตความเหลื่อมล้ำในมิติที่กว้างและลึก ตั้งแต่การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ ไปจนถึงการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการ

นำเสนอแนวคิด “รายได้พื้นฐาน” ที่มีการสนทนาต่อเนื่องถึงเรื่องความเป็นไปได้ของแนวคิดนี้และการนำมาปรับใช้สำหรับประเทศไทย ดังนั้น การประชุมครั้งนี้ได้กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการคิดเชิงระบบ เพื่อแสวงหาวิธีการในการรับมือกับความท้าทายทางสังคมและเศรษฐกิจร่วมสมัย ทั้งได้แสดงเจตจำนงของผู้เข้าร่วมในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและการสร้างสังคมที่เป็นธรรมในประเทศไทย อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการประชุมในครั้งนี้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณสมาคมสังคมวิทยาสาธารณะ (ประเทศไทย) และ มูลนิธิเครือข่ายเพื่อสังคมเป็นธรรม ที่อนุญาตให้ผู้เขียนได้เข้าร่วมงานประชุมและเขียนรายงานชิ้นนี้

บรรณานุกรม

สมาคมสังคมวิทยาสาธารณะ (ประเทศไทย). (2567). *1st PSAT International Conference:*

Inequality and Social Justice Sensitivity. สืบค้นจาก

<https://psathailand.wordpress.com/conferences-2/psat2024/>

สมาคมสังคมวิทยาสาธารณะ (ประเทศไทย). (2567). *หนังสือรวมบทความ งานประชุมวิชาการนานาชาติ 1st*

PSAT International Conference ความรู้รอบรู้หนทางต่อความเหลื่อมล้ำและความเป็นธรรม. อาจารย์เฉลิมราชกุมารี 60 พรรษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Standing, G. (2024, 6 June 2024) *Rentier Capitalism and the Global Precariat in the Age of Uncertainty: Why Basic Income is Vital*. Talk at 1st PSAT International Conference, Chulalongkorn University, Thailand